

Kázeň a bojová pohotovost

Teorie a praxe bojové činnosti opakovaně prokazuje velký význam vojenské kázně pro bojeschopnost vojsk. Základní příčiny této tendence můžeme hledat především v sociálně politických a vojensko-technických faktorech změn bojové činnosti.

Zakladatelé marxismu-leninismu zdůvodnili objektivní potřebu podřizovat se určitým normám chování a jednání. Vycházel přitom z materiálních podmínek, dělby činností a společenské organizace, která předpokládá uplatňování normativní pozice vedoucí síly (státní moci).

Státní kázeň, jejíž součástí je i vojenská kázeň, vyjadřuje nezbytnost podřizovat se požadovaným sociálním normám, aby bylo zajištěno dokonalé fungování společenského systému a jeho organizačních podsystemů. Sociální normy jako výraz vůle vládnoucí třídy **plní funkci pobídek a rozvoje žádoucího chování nebo zábran chování společensky nežádoucího.**

Během vývoje státu a jeho vojenské organizace se mění sociální vztahy, upřesňují se požadavky na činnosti lidí, vznikají nové normy a vyvíjí se způsob jejich dosahování. To vše působí na obsah i rozsah vojenské kázně. Historicky nová kvalita uvědomělého chování — **socialistická vojenská kázeň** se vytváří v ozbrojené organizaci proletariátu. Činnost socialistické armády je tak „zaměřena na obranu

revolučních vymožeností dělnické třídy a všech pracujících, na zabezpečení podmínek pro vybudování socialismu a komunismu...” (Válka a armáda, Praha 1979, s. 302.)

V závislosti na konkrétním vývoji třídně politických sil v mezinárodním měřítku je určována potřeba bojové připravenosti socialistických armád. Pokusy nejreakčnějších sil antikomunismu, které se opírají o vojenskou sílu a využívají intenzifikace ideologického boje, vyvolávají nové požadavky na politickou bdělost, na upevňování internacionálních zájmů obrany socialismu, na vysokou odpovědnost za neodkladné plnění úkolů vojenské služby.

Vyšší požadavky na zvládnutí vojenských činností mají svůj zdroj v politických zájmech a ve vojenskotechnických prostředcích, které jsou vyvíjeny k zabezpečení třídních zájmů. **Vojenská kázeň** v tomto systému sociálních vztahů představuje jednak dosažený závazný způsob chování vojáků v souladu se souhrnem historicky a třídně podmíněných norem, jednak prostředek k dosahování požadovaného způsobu chování v nových podmínkách.

Chování v souladu s požadovanými normami má vždy svůj organizační základ. Podle toho kázeň nemůžeme uvažo-

vat mimo organizační normy sociálních vztahů. To ostatně zdůvodňuje socialistická vojenská věda, když na základě leninského učení vyzvedává kázeň jako organizační princip výstavby socialistické armády.

Proto vlastní analýza vztahu kázně a bojové pohotovosti může být užitečná při respektování jednotného objektu poznání, kterým je v rámci socialistické armády organizována bojová síla.

Přístupy k analýze vztahu kázně a bojové pohotovosti

Pro rozvoj vojenskoteoretického myšlení velitelů a pro praktické zdokonalování jejich řídicích funkcí má významnou úlohu zvládnutí metodologických nástrojů vědeckého poznání vojenských jevů. Důraz, který klademe zejména na komplexnost, systémovost a objektivnost, vyjadřuje základní tendenci růstu složitosti a vzájemných závislostí faktorů vývoje vojenství.

Při řešení složitějších úkolů se zřetelně ukazuje, že

- správné vyřešení dílčích úkolů nemusí vést ke správnému řešení problematiky celku,

- některé dílčí přístupy mohou z hlediska celku ztrácet svůj smysl,

- snaha o jednorázové a okamžité dílčí řešení může vést i k omylům, jestliže nerespektujeme vzájemné vazby mezi částmi větších a menších organizačních celků (systémů) a vzhledem k prostředí.

Jak se uvedené metodologické zásady vztahují k procesu efektivnějšího poznávání a účinnějšího působení kázně na stav bojové pohotovosti vojsk?

V praxi a též v některých teoretických pracích se občas projevuje snaha vyzvedávat aktuální aspekty kázně, aniž se přihlíží k nezbytnému faktoru stavu kázně. Na mnohé z těchto problémů poukazuje „Soubor opatření ke zdokonalení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství po roce 1980“. Za jednu z hlavních podmínek zvyšování účinnosti řízení se považuje „zvyšování kvality věcného rozhodování na všech stupních řízení, a to na základě soustavné analytické činnosti, všestranného využívání informací (...) a uplatňování racionálních a účinných metod rozhodování“.

Souvislost řízení a kázně ukazují sovětsí vědci na sblížení těchto pojmů (Kitov, A. L.; Kovalov, V. N.; Lužerenko, V. K.: Soudobá armáda a kázeň. Praha 1978, s. 8). Shodnou základnu pro toto tvrzení tvoří cílevědomost chování, spolehlivé plnění úkolů — norem. V. G. Afanasjev považuje kázeň za „nezbytný element řídicích vztahů“ (Afanasjev, V. G.: Čelověk v upravení občestvom. Moskva 1977, s. 273). Závaně dodržování zákonů, řádů, předpisů, norem komunistické mo-

rávky zvyšuje koordinovanost a jednotu činnosti podle společných cílů, a to ideově, organizačně, časově i prostorově.

Uvedené a další poznatky preferují komplexní, dynamické chápání kázně v organizačních systémech. Smyslem analýzy vztahu kázně a cílového stavu vojenské organizace je nalézt ve zmíněných podmínkách optimální způsoby spojování a zesilování stavu stálé bojové pohotovosti vojsk. Metodologický návod k takovému postupu poskytuje **pojetí stálé bojové pohotovosti jako výsledek komplexního stavu bojové síly.**

Stálá bojová pohotovost armády je výslednicí rovně bojové pohotovosti svazů, svazků, útvarů a jednotek. Všechny tyto organizační celky mají společně znaky bojové pohotovosti. Podle V. Kulikova, „bojová pohotovost zahrnuje: vyzbrojení vojsk moderními zbraněmi a technikou, jejich doplnění vojáky oddanými straně; schopnost svazů, útvarů a jednotek přistoupit v minimálně krátké době k úspěšnému řešení bojových úkolů, vysokou úroveň bojové, operační a speciální přípravy, politickomoračního stavu a vojenské kázně vojáků, stav a stupeň technické spolehlivosti výzbroje; zabezpečení vojsk hmotnými prostředky a mnohé jiné“. (Komunist 7/1976, s. 38.)

Socialistická vojenská věda při vymezování obsahu bojové pohotovosti uplatňuje jednotu materiálních a duchovních, sociálně politických a vojenskotechnických stránek tohoto stavu. Všechna vymezení dokazují, že výsledná úroveň bojové pohotovosti sestává především z dosažených stavů bojové síly.

Pojetí bojové pohotovosti jako komplexního stavu bojové síly je metodicky cenné zvláště pro svůj praktický význam. Umožňuje totiž hlouběji pronikat do struktury tohoto stavu, poznávat působení těch komponentů, na nichž v konkrétních podmínkách závisí vyšší úroveň připravenosti jednotlivých organizačních celků při plnění úkolů armády. Bližší rozbor struktury bojové pohotovosti a kázně potvrzuje vzájemnou závislost a průnikovost komponentů bojové síly. Vyjadřuje to i poznatek, který zdůraznil M. Džur na celostátní ideologické konferenci: „Život nás každodenně přesvědčuje o tom, že

stále důležitější úlohu při zabezpečování vysoké bojové pohotovosti a připravenosti vojsk sehrává vojenská kázeň." [Obra- na lidu, příloha, 25. 3. 1980, s. 7.]

Které komponenty mají rozhodující význam pro analýzu vztahu bojové pohotovosti a kázně?

Úvahy k odpovědnosti na tuto otázku musí z hlediska systémového přístupu přinejmenším respektovat zásady:

— části (komponenty) bojové pohotovosti jsou vysvětlovány z celostního stavu, z potřeb fungování a vývoje armády a jejich organizačních součástí;

— nezávislé posuzování jednotlivých komponentů nedává dostatečný odraz o fungování celku;

— vydělování komponentů musí splňovat podmínku jejich nezbytnosti a dostatečnosti vzhledem k fungování celku.

Soudobé vědecké poznání postihuje bojovou pohotovost jako jednotu těchto stavů (komponentů) bojové síly:

a) politické připravenosti vojáků, která se vyznačuje bezvýhradnou oddaností socialistickému zřízení, straně, lidu, velcíni armády;

b) spolehlivosti techniky a zbraní, jejich úrovně a množství;

c) vojenskoodborné připravenosti vojáků;

d) vysokého morálně politického stavu vojsk;

e) uvědomělé kázně;

f) vysoké organizovanosti;

g) úrovně řízení vojsk;

h) psychické a fyzické připravenosti vojáků.

Každý z těchto komponentů představuje složitou strukturu vzájemně spjatých prvků. Vývojové změny některého z komponentů se obvykle projevují změnami dalších komponentů i celostního stavu bojové pohotovosti. Konkrétní zhodnocení příslušných změn se ovšem neobejde bez důsledného uplatnění dialekticko-materialistické metody, která umožňuje poznat primární zdroje vývojových změn.

V analýze vzájemného stavu kázně a bojové pohotovosti mohou vyniknout příčinné a funkční souvislosti prostřednictvím dokonalejšího poznání struktury kázně. Potřeby takového přístupu potvrzují praktické zkušenosti ze života vojenských útvarů. Nezřídka se totiž vyskytují případy redukce kázně na poslušnost a vnější pozorovatelné chování vojáků.

Teoretické objasnění struktury kázně má své vývojové etapy. Dostí dlouhou

dobu převládala představa, že strukturu kázně můžeme vyjádřit dialektickým spojením tří skupin faktorů: sociálních norem (právních a morálních); morálně bojových vlastností, v nichž dominuje ukázněnost; jednáním (chováním) podle norem. Přitom se vycházelo ze sociálně politického základu vojenské kázně, z jednotky objektivních a subjektivních faktorů kázně.

Komplexnější postižení struktury kázně předpokládá docenit sociálně vztahové a vojenskotechnické charakteristiky kázně, aniž je tím oslabován význam ukázněnosti ve smyslu osobnostní vlastnosti. Stále se ještě můžeme setkat s názory dvojího druhu:

a) kázeň je dodržováním a plněním kázně;

b) kázeň je dodržováním souhrnu norem, které se vztahují k fungování vojenské organizace a tudíž komplexu úkolů bojové pohotovosti, bojové a politické přípravy.

Pokud by byl správný první názor, museli bychom uznat, že obsah kázně se vyčerpává toliko dodržováním a plněním norem kázně. Ukazuje se, že je třeba rozlišit „dodržování souhrnu norem“ od „přísne a přesné dodržování“. Kázeňský řád ozbrojených sil ČSSR uvádí: „Vojenská kázeň je přesné a přísné dodržování pořádku a pravidel stanovených československými zákony, vojenskými řády a předpisy všemi vojáky“.

Toto vymezení určuje závazné plnění norem vztahujících se k plnění povinností obrany socialismu, úkolů vojenské služby. Podle požadavků ústavy, československých zákonů, vojenských řádů a předpisů můžeme normy vztahující se k výkonu vojenské služby členit do těchto základních skupin: normy sociálně politické, vojenskotechnické a ekonomické.

Normy sociálně politické zahrnují požadavky a povinnosti bránit socialistickou vlast, předepisují jaké mají být vzájemné vztahy mezi vojáky, nadřízenými a podřízenými; vymezují povinnosti a práva vojáků; způsob chování vojáků v rozličných situacích a podmínkách aj. Tento druh norem je převážně soustředěn v přísaze a v řádu vnitřní služby.

Normy vojenskotechnické jsou odvozeny ze vzájemných možností vojáka a techniky, z charakteru bojových činností, podmínek bojových situací, z potřeby pevné, ale zároveň pružné vojenské organizace a dovedného řízení. Jsou to především možnosti bojových prostředků, které podmiňují časové a prostorové normy vojenských činností.

Do skupiny norem ekonomických může počítat požadavky na zabezpečení stavu techniky a zbraní, výstroje, proviantu a dalších potřeb obnovy bojové síly.

Členění uvedených norem není vyčerpávající, při konkrétnější analýze může brát v úvahu další hlediska klasifikace norem.

Průřez normami základních řádů ozbrojených sil ČSSR dává dostatečný důkaz pro potvrzení názoru „kázeň je dodržováním souhrnu sociálních norem“. To ovšem nevylučuje vlastní existenci norem kázně „přesně a přísně, včas, spolehlivě“, které spíše vyjadřují jaká má kázeň být.

V požadavcích základních řádů prostupují hlavní komponenty kázně: vědomí, chování (jednání) a sociální vztahy. Zákonitým spojením uvedených komponentů objasňuje Č. Radimski strukturu vojenské kázně. (Radimski, Č.: Vojenná disciplína. Sofia 1978.) Vzhledem k praktickému užítí vědeckých poznatků rozvíjí tento přístup nové možnosti systematické analýzy způsobu spojení komponentů bojové pohotovosti. Některé poznatky zejména z ověřování a zdůvodnění ukazatelů stavu kázně poskytují rovněž výzkumy v naší armádě.

Čím se vyznačuje **struktura vojenské kázně** a její jednotlivé komponenty vědomí kázně, ukázněné chování a sociální vztahy?

Vědomí vojenské kázně je součástí společenského vědomí, odráží sociálně politické a vojenské ideály vládnoucí třídy. Je těsně spjata s politickou, právní, mravní a ideologickou složkou vědomí (v buržoazní armádě i s náboženskou složkou vědomí). Vědomí vojenské kázně vyjadřuje historicky vzniklé ideje, normy, názory. Odráží zájem vládnoucí třídy prostřednictvím idejí, požadavků, norem, které předepisují žádoucí způsob jednání.

Vojenské kázeňské příkazy zároveň vystupují jako kritéria činů kladných a záporných. Podle nich se určitý způsob jednání podporuje, chválí, materiálně nebo morálně stimuluje, zatímco činy záporné se odsuzují, zabránuje se jim, postihují se kázeňsky.

Vědomí vojenské kázně zahrnuje též hodnotící a poznávací složku. Je ovšem rozdílná, uvažujeme-li tyto složky z pozice společenského nebo individuálního vědomí. Společenské vědomí vojenské kázně charakterizuje ideály a požadavky na kázeň z hlediska objektivní úrovně společenského vývoje. Ve vztahu k individuálnímu vědomí je objektivní nejen prostředí, ale i společenské vědomí. Jednotlivý voják poznává, nabývá zkušenosti, prožívá, hodnotí a jedná pod vlivem sociálního

prostředí, současně však prostřednictvím svého vnitřního světa.

Tendence k růstu uvědomělé kázně v socialistické armádě má svůj základ v překonávání omezenosti hodnotící a poznávací složky kázně. V podmínkách vykořisťovatelské společnosti a její armády se poznání a hodnocení omezuje na vyvednutí hodnot menšiny, na podporu úzkých zájmů vládnoucí třídy.

V socialistické armádě mají ideály a hodnoty lidový charakter, vyjadřují pokrokové tendence. Objektivistické kritérií hodnot a překonáváním rozdílů mezi realitou skutečností a jejím odrazem ve vědomí vojáků roste rozměr uvědomělého chápání kázně.

Vědomí kázně se formuje nejen prostřednictvím znalostí právních a morálních norem, ale v celém systému činnosti a způsobu života vojsk. Zkušenosti mnohých útvarů potvrzují, jak významnými složkami vědomí jsou občeje, zvyky a tradice. V pozitivním smyslu jde o proces přizpůsobování určitým vzorcům myšlení a jednání, které společnost podporuje. V záporném smyslu mohou přezívat zvyky a tradice oslabující vědomí kázně.

Vědomí vojenské kázně organicky zahrnuje normativní požadavky vojensko-technického charakteru. Tyto normy — pravidla jednání a styků vojenských osob upravují, s ohledem na možnosti techniky a organizace, vztahy mezi vojáky, organizací činnosti, způsob (technologii) zacházení se zbraněmi a bojovou technikou, způsob odpočinku aj.

Ve vědomí kázně hraje významnou úlohu psychologická složka, která je průniková a působí jako variabilní regulátor síly přesvědčení a vůle k přeměně normativních požadavků v ukázněné chování. Spojování rozumové a citové složky vědomí pomáhá zvýšit politickou bdělost vojáků, hodnotit úmysly nepřátel socialismu z třídních pozic a chápat uvědoměle nezbytnost bezpodmínečného plnění povinností vojenské služby.

Vědomí kázně je většinou spojeno s ukázněným chováním zprostředkovaně. **Ukázněné chování (jednání)** můžeme považovat za souhrn činů a jednání, v nichž převládá opakované uvědomělé dodržování a plnění požadavků vojenské služby. Ukázněné chování je stálejší reakcí na vyvíjející se podmínky vojenského života. Je to usměrněná, motivovaná aktivita k realizaci požadovaného jednání jak skupinového, tak kolektivního.

Kolektivní chování více preferuje stálější vzory, uplatňuje se v něm sociální kontrola. Ukázněné chování kolektivu se převážně formuje v organizovaných situa-

cích, které jsou dobře známy a kdy je zajištěna kontrola jednání vojáků, kde jsou jasně stanoveny odpovědné osoby a kde situační faktory ovlivňují chování jednotlivců a kde jsou usměrňovány emoce a fyziologické pudy. V takových podmínkách jsou obvykle nové podněty přijímány prostřednictvím minulých zkušeností.

Ukázně chování je výslednicí působení faktorů sociálního prostředí, předpokladů, možností a připravenosti jednotlivců a kolektivů. Získané poznatky od vojsk potvrzují, že na ukázně chování pozitivně působí situace, v nichž převládá vysoce organizovaná činnost, soustředěnost vojáků na dosažení vytyčených cílů, autorita velitele a soudružské vztahy mezi vojáky. Zvláště silnými motivačními faktory ukázněného chování je spravedlivé hodnocení výsledků, péče o potřeby podřízených, osobní příklad a soustavná kontrola.

Průběh ukázněného chování jedince je určen situací a jejím subjektivním zobrazením, které význam vnějších podnětů zesiluje, zeslabuje či může k nim být neúčinné. Ukázněné jednání kolektivu má poněkud jiný průběh. Především je něčím více než součtem ukázněných jedinců. V kolektivu umocňuje požadovaný způsob jednání veřejné mínění, vzájemná dělba činností, příkladnost komunistů, svazků a vzorných vojáků a mnohé další vlivy. Ve společných činnostech se vojáci nacházejí v komplexu sociálních vztahů.

Sociální vztahy jako komponent struktury kázně můžeme klasifikovat s ohledem na zajištění vůle vládnoucí třídy a prosazování norem zdůvodněných poznávací a řídicí činností komunistické strany a státních orgánů.

V podmínkách socialistické armády podle principu centralizace a nedílné velitelské pravomoci mají prvořadý význam **vztahy vertikální (subordinace)**. Kázeňské vztahy staví velitele (náčelníky) do určitého funkčně nazávislého postavení vůči jejich podřízeným. V socialistické armádě

nejde o třídní výsadu v podobě sociální nerovnosti. Velitelé stejně jako řadoví vojáci plní významné společenské funkce, rozdíl však spočívá v odpovědnosti a pravomoci. Velitel tak či onak je uskutečňovatelem vůle vládnoucí třídy a státní kázně.

Uvědomělá kázeň předpokládá, že podřízení chápou a podporují náročné velitele. Ukazatelé toho jsou spolehlivé a iniciativní plnění úkolů, překonávání obtížných podmínek, bezpodmínečné podřízení vojáků rozkazům velitelů.

Ve vztazích kázně nebývají vždy doceněny **vztahy horizontální (koordinace)**. Značný význam zde mají vztahy vzájemné pomoci a spolupráce, koordinace vojenských činností. Poněvadž sjednocování činností má rozměr ideového, organizačního a akčního sjednocení, je nezbytné brát v úvahu třídní, národnostní, kvalifikační a jiná hlediska sociálních vztahů. Zvláštní pozornost zasluhují specifické vztahy, které vznikají v průběhu vojenské služby. Například mezi prvním a druhým ročníkem se občas vyskytují snahy „posunout koordinací vztahy do vertikální polohy“.

K základním formám vztahů kázně patří **sociální komunikace**, tj. výměna informací mezi vojáky a kolektivy. Tento druh vztahů prolíná všemi vztahy ostatními, zejména v řízení a ideově politické práci.

Průnikově působí i **vztahy emocionální**. Vyskyt sympatií a antipatií, přátelství a nenávisti, obdivu a pohrdání, emocionální stability a rozkolísanosti — může mít příznivé i méně příznivé účinky na stav kázně.

Stav kázně jako kvalitativní spojení komponentů kázně se svými účinky nutně projevuje ve stavu stálé bojové pohotovosti. S vyšší úrovní stavu kázně se zvyšuje účinnost její usměrňující, sjednocující, organizující a výchovné funkce. V organickém spojení s ostatními komponenty bojové pohotovosti je kázeň faktorem stabilizujícím a umocňujícím bojeschopnost armády a jejích organizačních složek.